

УДК 13:572.026

РЕФЛЕКСИВНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ЯК САМОРЕФЕРЕНТНІСТЬ ФІЛОСОФСЬКИХ СМИСЛІВ

О.М. Грицай, кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії ХНПУ імені Г.С.Сковороди

Рефлексію у філософії – специфічний рух думки, розумового зусилля – охарактеризовано і як фундаментальну основу безпосередньо самого акту філософування, і як умову спроб подолання вже наявних концепцій і установок. Аналізується сутність і значимість філософської рефлексії як самореферентності філософських смислів та особливості методологічного обґрунтування в проведенні будь-якого дослідження незалежно від того, якому предмету чи проблемі воно приділяється. Показане, що особливість і, водночас, складність досліджуваного предмету полягає в тому, що предмет і метод дослідження співпадають. Головну увагу приділено проблемі адекватного опанування й застосування понять, категорій та методологічних принципів у конкретно-наукових дослідженнях.

Ключові слова: рефлексивність, самореферентність смислів, свідомість, методологічні принципи.

Проблема рефлексивності філософії, як самореферентності філософських смислів, стає дедальш актуальною під впливом характерних змін у гносеологічних, онтологічних та історичних принципах дослідження методології продукування філософських смислів, які відбуваються в сучасних філософських концепціях і теоріях; певну роль відіграє, також, їх поліфонічність у культурі в цілому. Отже, в умовах множинної репрезентації філософської рефлексії в постмодерністських тенденціях значимою є проблема переосмислення рефлексивності класичної філософії, її методологічних засад та самореферентності рефлексії, а також більш конкретного визначення означеного поняття, його співвіднесеність до живого процесу мислення, та адекватне застосування цього поняття. Особливого значення набуває цей аналіз з огляду на сучасні соціокультурні трансформації і комунікативні процеси в культурі та освіті,

які спонукають до поглибленого дослідження креативних можливостей рефлексивного мислення, що сприяє розвитку світоглядної і методологічної культури.

Аналіз останніх досліджень постмодерністських тенденцій свідчить, що їх поле пошуків спрямоване на деконструкцію і деметафізацію класичного типу філософування, будь-якого «центризму» – логоцентризму, натуроцентризму, антропоцентризму. Означена форма рефлексії намагається переосмислити на основі семантичної конвергенції класичні поняття і категорії та методологічні засади, які могли би бути корелятом референтності філософських смислів. На думку філософів цього напрямку, така налаштованість дозволяє виокремити нові смислоутворення понять і деміфологізації загальноприйнятих дослідницьких положень. Такі світоглядно-методологічні інновації зустрічаються у західноєвропейській філософії, американської соціальної філософії та у вітчизняних представників. Отже, співбуттєвість різноманітних автономних дискурсів, які викликаються багатоманітністю підходів, що мають різні мотивації дослідницького інтересу, вирізняються між собою рівнем теоретичної вивченості, концепціями та понятійним апаратом, ще більше загострюють проблему філософської рефлексії і методологічних основ дослідження.

Рефлексивність традиційно вивчається у широкому колі напрямів: філософії, психології, логіці, тощо. Таке виокремлення має сенс лише в конкретиці досліджуваного предмету, оскільки рефлексія – це форма виразу змісту мислення, то вона конкретизується в певній формі раціональності, залежно від об'єкта і предмета дослідження. Звідси – спектр напрямів, які коригуються конкретикою досліджуваного предмету.

Зважаючи на це, **метою** статті є дослідження інтерпретаційних смислів рефлексивності філософії як актуальності її самореферентності, які в постмодерністських стратегіях замінюються або навіть ототожнюються множиною подібних понять і залучаються до філософських дискурсів. Адже навіть звернення до не-рефлексивних форм світосприйняття

потребує рефлексії до раціонального обґрунтування й визначення в поняттях і категоріях. Це спонукає до пошуку тих структурних смислів, які пояснюють функціонування самої методології науки, критеріїв самореферентності філософських смислів та вимагає усвідомлення предмету і методу дослідження та процедурного інструментарію.

Незалежно від дослідження проблеми, її теоретико-методологічні засади в будь-якій сфері науки або культури опираються на рефлексію мислення і продукування, в нашому випадку – рефлексію філософських смислів. Таке твердження є очевидним з часів виникнення філософії внаслідок розпаду синкретичної свідомості, коли виникла потреба сприймати світ не тільки в його безпосередності, але і в його адекватному понятійному і категоріальному обґрунтуванні. Цей рух суспільної свідомості з самого початку зародження природничих наук і, зрештою, в духовній сфері був суперечливим і породив велику кількість філософських напрямів та дискурсів, які суперечливо переплітаються і парадигмально розмежовуються неузгодженістю та фрагментарністю. Як наслідок, виникають різні філософські школи і концепції. Навіть і дотепер *процес* мислення, який у філософії позначається поняттям рефлексія, тлумачиться по різному. Деякі автори поняття «рефлексія» заміняють поняттям *думання*, яке у філософії, психології та інших науках вважається за невизначений рівень осмислення. Це є елементарні процесуальні форми мислення (читай: думання), які суттєво відрізняються на різних рівнях організації буття. Таким чином, пошук семантичних смислів і їх творче наповнення перетворюється на довільне і партикулярне вживання понять, а тому не набуває всезагальності, об'єктивності та не є наближенням до істини. Адже дослідження в будь-якій сфері передбачає відповідний інструментарій і метод. У нашому випадку це є філософські поняття і категорії, та їх рефлексивність, як логіка розгортання структури мислення.

У даному контексті особливого значення набуває аналіз *поняття рефлексії* з огляду на сучасні трансформації філософії і, зокрема, в частині

її лінгвістичного повороту. Так, залучення есеїстики в стиль філософування характеризується як збагаченням і поглибленням змісту понять і категорій, так і розмиванням класичних визначень. Варто зазначити, що при цьому акцентується афірмативність нових методологічних підходів, які супроводжуються вживаністю нових термінів, понять і категорій. Водночас, науковий принцип, вимагає ґрунтованості і зокрема адекватності цього застосування та відповідності терміну і сутності позначеного.

Особлива складність і трудність досліджуваної проблеми рефлексивності та її самореферентності полягає в тому, що предмет і метод дослідження співпадають. Адже в класичному значенні, сам термін «рефлексивність» походить від латинського *reflectare* («повернення назад»), у філософії ж він означає рух думки, яка звернена на саму себе, тобто на свої уявлення про світ, про себе, на аналіз своїх власних принципів і позицій. Ще Арістотель визначав філософію як «думку про думки», тим самим виділяючи в якості основного філософського методу рефлексивність. Таким чином, у філософії рефлексія є фундаментальною основою як безпосередньо самого акту філософування, так і умовою спроб подолання вже наявних концепцій і установок. Тобто рефлексія – це спосіб критичного осмислення існуючих світоглядних позицій, спроб їх підтвердження або конструктивного подолання. Можна виділити кілька ступенів або видів рефлексії (причому, глибина такої рефлексії пов'язана зацікавленістю людини в цьому процесі, її здібністю виокремлювати сутнісні характеристики. А це вже залежить від освіти, розвинутих моральних принципів, рівня самоконтролю тощо):

– наукова рефлексія: аналіз і критичне переосмислення теоретичного знання, заснованого на методах та прийомах наукових досліджень, що застосовуються в тій чи іншій галузі науки. Формуючи нові теорії досвіду, наукова рефлексія надає поштовх для полеміки та нових тлумачень у філософських колах. І питання стоїть, перш за все, про різний рівень

рефлексії у різних людей або суб'єктів теорії, мова йде про розвиненість, гнучкість, мобільність цього інструменту як методу і, перш за все, понятійної і категоріальної системи;

– загальнофілософська рефлексія, яка і на сьогоднішній день, за словами Д. Борхерса, слугує стандартом наукової методології: «...ставить перед собою привабливе завдання здійснювати у міждисциплінарному діалозі з іншими науками критичну рефлексію їхніх результатів і методів, коментувати їх, виступати модератором між різними дисциплінами, а також між наукою і громадськістю» [1, с.84]. Отже, філософська рефлексія стає методологією не тільки гуманітарних наук, але певним чином і емпіричних наук у сумісництві міждисциплінарного дослідження;

– і, нарешті, філософська рефлексія як усвідомлення й осмислення, перш за все, граничних меж (фундаментальних підвалин) буття, мислення, пізнання, цінностей, людської культури в цілому. На цьому тлі взаємопроникнення, трансцендування рефлексії – це не тільки можливість бути присутнім смислом, сформульованим історично, але це ще актуалізація в нових умовах нових смислів та оновлення методологічних засад. Врешті, якщо розглянути ретроспективно «шлях філософії», то це і є критична рефлексія, яка зумовлюється історичними, демографічними, ідеологічними та етичними контентами і засвідчує дієвість такої методології. Посилаючись на Гегеля, це як об'єктивний розвиток суб'єктивного духу [2, с.241].

Розвиток процесу пізнання від незнання до знання має опосередкований процес відображення рефлексії буття, а також саморефлексії, яка виражається в активно-творчій і перетворюючій силі відповідно до внутрішньої логіки предметного світу і самого мислення. Таким чином, рефлексія, розвиваючи мислення, знаходить свій зміст у сфері практики, суспільного життя. Без такого виходу мислення замикається на собі і практично втрачає можливість руху і розвитку, того саморозвитку, яке у цілому відповідає об'єктивній дійсності. Це надає рефлексії всезагальний і

універсальний рівень пізнання будь-яких явищ і процесів, водночас, це також зумовлює і її конкретно-історичний характер. Окрім того, філософська рефлексія має свої межі пізнання, і це обумовлюється самим інструментом, тобто рефлексією, яка детермінується свідомістю суб'єкта. Адже, наша свідомість, рефлексивне мислення перебуває у суперечності з об'єктивним світом і суб'єктивним його сприйняттям. Мовою І. Канта, свідомість не обмежена у просторі і часі, а навпаки, виходить за його межі, хоча при цьому і наражається на проблему суб'єктивності розуму, який не співпадає з первісною структурою. Водночас, І. Кант оцю позамежову свідомість обґрунтовує в традиційному стилі грецької філософії – в спогляданні і досягненні істини через логіку, тобто рефлексію. В кантівському розумінні, через активне творче уявлення, яке він називає апріорним. Однак в історико-філософській думці розуміння щодо філософських понять та категорій і особливо таких, як: мислення, розсудок, розум, інтуїція, тощо, – є неоднозначним. Так, посилаючись на класичне визначення поняття свідомості – властивість високоорганізованої матерії, нейродинамічних процесів в корі і підкорці головного мозку, – то світ є породженням вище зазначених процесів. Тобто, за словами анатома Дж. З. Янго, «Мозок кожного з нас в буквальному смислі творить свій власний світ» [3, Р. 61].

Так, І. Кант у праці «Марення духовидця, пояснені мареннями метафізика» вказує на відмінність (паралакс) між суб'єктивною позицією та позицію інших: «Колись я дивився на увесь людський розум з точки зору мого власного розуму, тепер я стаю на точку зору чужого розуму, який знаходиться поза мною, та розглядаю свої судження і їх найпотаємніші спонукання з точки зору інших людей. Порівняння обох спостережень приводить до сильних паралаксів, але це єдиний засіб запобігти оптичному обманові й поставити відношення до поняття на те місце, яке вони дійсно займають по пізнавальній здатності людської природи» [4, с.328-329]. Отже пізнавальний світ – це зміщена перспектива,

яка не завжди корелює з пізнавальними здатностями суб'єкта. Йдеться про гранично філософські категорії: одиничного, особливого і загального, тобто рефлексія характеризується процесуальністю, функціональністю свідомості окремого суб'єкта чи суб'єкта, як носія теорії, концепції, тощо. Більше того, свідомість є змінною, оскільки рівень визначається багатьма характеристиками: це розвиток онто- і філогенезу, об'єктивних та суб'єктивних чинників. Саме паралакс робить взаємодію суб'єкта і об'єкта релевантними. Хоча вульгарні матеріалісти і скептики можуть заперечити, стверджуючи про механістичне чи дзеркальне відображення: «матерія – це така форма, яка відображається у свідомості». Це твердження базується на тому, що мозок – то є об'єктивна реальність, тож і сприйняття є об'єктивними. Але це є не пряме копіювання, а іноформа реальності у свідомості. Сама свідомість містить певні відомості ідеального змісту як об'єктивації відображення реальності. Тобто, не пряме віддзеркалення, а на основі певних попередніх знань.

Свідомість має бути розкрита не тільки як характеристика власної психічної діяльності, але і як характеристика соціальних відношень і їх спрямованості (інтенційності). Наявність наших ментальних станів (думок, бажань, тощо) засвідчує деякий зміст і семантичні референти. І коли ми редукуємо цей стан на реальний об'єкт у зовнішньому світі, то приписуємо істинність або хибність цих об'єктів. Хоча самі по собі, об'єкти не можуть бути істинними чи хибними, вони просто існують. Таким чином, приходимо до кантівської «речі в собі» і агностицизму, оскільки пізнаємо не сам об'єкт, а власну свідомість, або ті почуття, якими сприймаємо об'єкт («речі для нас»). Окрім того, людська свідомість характеризується різним рівнем знань, до того вони, як стверджував І. Кант, не мають абсолютного і завершеного знання, а тому сумнівні щодо досконалості нашого як чуттєвого так і інтелектуального сприйняття, і, відповідно щодо істинності знання, «...а люди хочуть знати можливості науки, джерела, із яких можна було би виводити достовірні знання, і правильні критерії, щоб

розрізняти діалектичну видимість чистого розуму від істини» [5, т.4. ч.1. с. 203]. Таку ж думку поділяє і Б. Магі: «Той факт, що вся наука побудована на основі, достовірність якої неможливо довести, бентежить дуже багатьох. З цієї причини багато хто з філософів – наприклад, емпірики, стали скептиками, ірраціоналістами або містиками, а деякі звернулися до релігії» [6, Р. 21]. Згадаймо науковців точних наук, зокрема Планка.

Подібну позицію висловлює К. Поппер, який говорить, що наука не може абсолютно все доводити або спростовувати, адже в міру розвитку методів дослідження, як свідчить історія, судження може бути істинним, хибним або мати похибку. Тому не тільки в соціальних науках, але і в природничих постійно переглядається діюча парадигма дослідження [8, с. 247-255].

Ретроспективний погляд в історико-філософській думці презентує різне розуміння і обґрунтування філософських понять і категорій і, особливо, вироблення філософської методології. Деякі положення з цієї проблеми ми зустрічаємо вже у древніх греків, та системним родоначальником рефлексивної філософії і методології можна вважати Р. Декарта, з його ідеєю *cogito*, яка була продовжена такими мислителями, як І. Кант. Г. Фіхте. Г.В.Ф. Гегель та іншими прихильниками раціоналістичного методу.

Незалежно від індивідуальних відмінностей, раціоналістичні концепції виходять із того, що в розумі існують деякі первісні утворення (начала пізнання), які будучи самі по собі істинними, не потребують будь-якого обґрунтування і можуть служити відправними пунктами для виходу і аргументації всіх інших знань. Ці начала, як видно із загальної схеми раціоналістичного філософування, існують до всякого досвіду і від нього незалежні. Спільним для раціоналістичної філософії був сам принцип тотожності структур начал (глибинного устрою) буття, з одного боку, і, з іншого – осягнення його людською свідомістю, всіх цих платонівських ідей, атрибутів субстанції Спінози, монад Лейбніца, *res cogitans* Декарта,

Абсолютної ідеї Гегеля, тобто незнищенності і нестворимості буття, як основи світу, і тих способів, якими ці начала буття даються людині. В цьому контексті важливо дослідити структурні смисли рефлексії та її інтенції самореферентності.

Відомо, що всяке буття дається людині через мислення, свідомість, логіку і історію їх розвитку. Тому, для більш конкретного розуміння змісту рефлексії, необхідно прослідкувати особливості механізму розгортання думки, рефлексії, який дає можливість зрозуміти і визначити сутність і значення дій, подібних з мисленням, але принципово відмінного від нього.

Оскільки, як вже зазначалося вище, мислення являється рефлексією предметного світу і саморефлексією самого себе, то воно визначається закономірностями розвитку предмета. Таким предметом, припустимо, є об'єктивна реальність в суб'єктивному відображенні, тобто рефлексія відображає не тільки матеріальний світ в ідеальній формі, а також саму себе в ідеальному і матеріальному світі. Ця подвійна природа мислення – форма форм – і складає труднощі в питанні методологічних засад та самореферентності філософської рефлексії. Водночас, властивість рефлексивності являється загрозою для самої себе, оскільки перепроверяє саму себе, тобто намагається бути самореферентною у творенні філософських смислів. При цьому методологічний принцип дослідження цілого шляхом аналізу його частин має доповнюватися синтезом у зворотньому напрямі. Синтез онтологічних і гносеологічних засад може надати нового змістовного осмислення ідеї самореферентності. Це є спробою адекватної інтерпретації емпіричного матеріалу, з одного боку, та можливістю обґрунтувати його у теоретичному аспекті, з іншого. У першому випадку таке теоретичне конституювання виконує інструментальну функцію. У другому – самореферентність виходить не тільки на такі класичні наукові орієнтири раціонального пізнання, як об'єктивність та істинність, але продукує нові філософські смисли. Це є сутністю рефлексивності, особливість якої полягає у процесуальності свідомості, історії, культури в

цілому, та іманентності онто- і філогенезу свідомості, а рівним чином – рефлексивності свідомості, а також і філософії.

Адже, самореферентність філософських смислів охоплює не тільки теоретичне обґрунтування «речей самих по собі», але має буттєву вкоріненість, оскільки в центрі буття знаходиться сама людина з її чуттєвим і логічним сприйняттям світу. Саме образ надає і утримує ту єдність чуттєвого і мисленевого, що створює структуру рефлексії. Хоча, на перший погляд, чуттєвість представляється в суб'єктивному значенні як одна із духовних діяльностей поряд з іншими – з чуттєвим сприйняттям, спогляданням, фантазією і т.д. В дійсності, чуттєве сприйняття, образи, які виникають у спогляданні і уяві, виступають як продукти *абстрактного мислення* в русі предметно-чуттєвої діяльності суб'єкта. Від природи ця здатність людському мисленню не дана: існують тільки фізіологічні умови, передумови в формі суспільної практики. А тому мислення як діяльність є дещо загальне, всезагальне, абстрактне, це є зв'язок елементів думки, змістом якої є опосередкування безпосередніх чуттєвості суб'єкт-об'єктних відносин. Визначаючи всезагальне, яким є думка, ми припускаємо, що вона утворює протилежність чогось іншого, це інше є безпосередність, зовнішнє і одиничне – на противагу опосередкованому, внутрішньому, всезагальному. Цей процес можна означити як становлення відчуття і думки, тобто становлення *рефлексії*. Основу для рефлексії «створює» чуттєвий матеріал: нагадаємо відому тезу про те, що «немає нічого в думці, чого не було у відчуттях».

Важливо зауважити, що особливістю почуттів (бажання, споглядання і т.п.), оскільки ми їх усвідомлюємо, є уявлення. А тому уявлення має чуттєвий матеріал, особливістю якого виступає одиничність. Окрім чуттєвого, уявлення представляє і момент думки-всезагальності. Цей зв'язок дається суб'єкту, як вже згадувалося, в предметно-практичній діяльності. Суттєвою рисою уявлення, як моменту думки, є те, його зміст і форма ізольовані. В цьому значенні уявлення співпадає з розсудком, який

відрізняється від уявлення лише тим, що встановлює відношення необхідності між ізольованими уявленнями, тоді як уявлення – то є розрізнені образи. Хоча уявлення має своїм змістом протиріччя, однак воно не доходить до усвідомлення останнього, а залишається лише зовнішньою рефлексією, яка переходить до усвідомлення відмінності предметів. Уявлення охоплює протиріччя у відмінності, але не доводить до тотожності. Пізнання не обмежується знанням лише явища, чуттєвим образом, воно рефлектує до пізнання змісту і форми. У пізнанні ми хочемо досягнути внутрішню природу предмету, його сутність і істинність, яка не дається безпосередньо в свідомості, а досягається мисленням у різних його формах.

Наступною такою формою мислення є *розмірковування*. Мислення у формі розмірковування проникає у сутність предметів, явищ, тощо, і розрізняє відносно внутрішнього і зовнішнього у них. Породжені розмірковуванням думки про ці способи свідомості (розмірковувати і проникати) і складають *рефлексію*, міркування. Можемо сказати, що рефлексія завжди перетворює почуття, уявлення в певні думки, які складають момент поняття, але не саме поняття; уявлення протиріччя загострює, доводить до протилежності одне до одного, але не доводить їх до тотожності розрізненого. Так чином рефлексія змінює першопочаткові відчуття, уявлення, споглядання, утримує образи не в їх безпосередності, а доводить до тотожності різного, до однозначного визначення думки, моменту всезагальності.

Мислення, яке фіксує протиріччя в кінцевих визначеннях і рухається в них, називається *розсудком*, який є ще безпосереднім, оскільки виражає почуття в емпіричній формі. І цей негативний момент має позитивну характеристику, адже процес пізнання неможливий без визначеності форми. Але поза формою він не діє. Розсудкові форми змістовні не стільки активністю суб'єкта, скільки лише утриманням формального моменту предмета. Мислення у формі розсудку виступає як зовнішня рефлексія, яка виражає кінцеві визначення, і яка нездатна відтворювати внутрішню

природу предмета в його розвитку. В той же час, потрібно віддати належне розсудку, бо без розсудкової діяльності мислення є розпливчатим і невизначеним. Розсудок надає мисленню системність. Але, якщо мислення залишити тільки розсудковим, то воно буде догматичним, знаходитиметься в суперечності зі змістом предмету. Очевидно, пізнавати (вирішувати) зазначене вище протиріччя може інша форма суб'єктивної діяльності, яка містить в собі сутність всезагального – всього природнього і духовного, які відособлені від чуттєвого, споглядального, але залишаються при цьому їх основою.

Припустимо, що такою формою мислення є *розум*, який знімає чуттєвість, матеріальність (кінецьність) в іноформу ідеального (безкінечність), що впливає із самої природи пізнання і має відносну самостійність суперечливого розвитку дійсності. Таке розділення мислення на розум і розсудок віддзеркалювалося у відповідних філософських принципах, серед яких раціоналізм становився визначальним і головним.

Відомо, що істинне можливо пізнавати різними способами, або формами. Окрім раціоналістичної методології пізнання існує множина методологій, як то: емпірична, феноменологічна і т.д. Візьмемо для прикладу одну з емпіричних форм пізнання, в якій можемо умовно згрупувати два напрями: одні, які покладаються в теорії пізнання на чуттєве сприйняття реальності (скептицизм і соліпсизм). Їх твердження, що окрім даних чуттєвого сприйняття, немає ніякої реальності, тоді все буття є просто стан нашого відчуття. І якщо звернутися до крайньої форми емпіризму, наприклад, філософії Нового часу, де чуттєвість наділяють первинними і вторинними якостями (тобто внутрішня рефлексія), тоді вся реальність вже постає як стан нашої свідомості, розуму. Звідси роблять висновок про те, що ми можемо знати тільки те, що є в нашій свідомості, і немає ніякого способу визначення істинності або хибності нашого знання, яке не залежить від нашої свідомості. Інші покладаються на досвід і експеримент, суттєвою ціллю і результатом якого є обробка емпіричних

даних за допомогою рефлексії, яка приводить даний матеріал під всезагальні положення, теорії та ідеї. Хоча у досвідному пізнанні міститься всезагальне, рід і т.п., але воно носить характер обмеженого, неузгодженого з особливим, всезагальним. Збуджене досвідом, рефлексивне мислення переборює форми, змістом яких є безпосередність, випадкове багатоманіття, і зводить цей зміст до необхідності, до всезагального закону.

Таким чином, мислення у формі розуму, як активно-творча діяльність, являє собою єдність двох неподільних сторін одного і того ж процесу: рефлексії (відображення) буття і саморефлексії, яка виражається в активно-творчій і перетворюючій силі згідно внутрішньої логіки розвитку предмета і самого мислення. Відносна самостійність мислення дійсно відносна, оскільки мислення в будь-якій формі є не що інше, як усвідомлення буття. Істинне воно остільки, оскільки воно в результаті суб'єктивної діяльності опосередковує безпосередню визначеність існуючого, знімаючи тим самим риси видимості, зовнішності, що і робить існуюче сущим, об'єктивно істинним.

Врешті, якщо проаналізувати і обґрунтувати представлені методології у філософській рефлексії, то вони намагаються відшукати інструментарій і вирази мовних засобів, залучати спеціальні дискурси і методології, де головним і визначальним стає принцип рефлексивності буття і мислення, що забезпечує самореферентність філософських смислів, «рефлексивної рівноваги» [7, с.190]. Відмінність рефлексивності методологій складає лише логічна система аргументації.

Література

1. Борхерс Д. Аналіз, застосування, освіта: чи личитимуть аналітичній філософії окуляри. //Філософська думка. – К.; 2010, №2, С.84.
2. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук // Соч. В 3-х томах. – М.: Мисль, 1975. – Т. 3. – 468 с.
3. I.Z. Young. Doubt and certaintin in Science.1951. – P. 61.

4. Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 2 // И. Кант; под общ. ред. В.Ф. Асмуса, А.В. Гулыги, Т.И. Ойзермана (Философ. наследие. Акад. Наук СССР. Ин-т философии). – М.: Мысль, 1964. – 511 с.

5. Кант И. Прологомены ко всякой будущей метафизики, могущей появиться как наука. 1783. Соч. в 6-ти т. Т. 4, ч.1. – М.: Мысль, 1965, – 203 с.

6. Маги, Брайан. Признание философа. Нью-Йорк: Random Hous. – P. 21.

7. Патнем Х. Чому розум не може бути натуралізованим? // Після філософії: кінець чи трансформація. – К.: Четверта хвиля, – 2000. – 432 с.

8. Поппер.К. Открытое общество и его враги. – М.: Изд. Международный фонд "Культурная инициатива" SOROS FOUNDATIONS (USA), 1992, – 525 с.

РЕФЛЕКСИВНОСТЬ ФИЛОСОФИИ КАК САМОРЕФЕРЕНТНОСТЬ ФИЛОСОФСКИХ СМЫСЛОВ

О.Н. Грицай

Рефлексия в философии – особое мыслительное усилие, движение мысли – охарактеризована и как фундаментальная основа непосредственно самого акта философствования, и как условие попыток преодоления уже существующих концепций и установок. Анализируются сущность и значимость философской рефлексии, как самореферентности философских смыслов, и особенности методологического обоснования в проведении какого бы то ни было, безотносительно предмета/проблемы, исследования. Показано, что специфика и, одновременно, сложность исследуемого предмета заключается в том, что предмет и метод исследования – суть одно и то же. Диалектика чувственных форм, рассудка и разума прослежена, роль каждого в формировании самореферентных смыслов раскрыта. Основное внимание уделяется проблеме адекватного освоения и применения понятийно-категориального аппарата и методологических принципов в конкретно-научных исследованиях.

Ключевые слова: рефлексивность, самореферентность смыслов, сознание, методологические принципы.

REFLEXIVITY OF PHILOSOPHY AS A SELF-REFERENCE OF PHILOSOPHICAL MEANINGS

O.M. Gricay

Reflection in philosophy is a particular mental effort, the movement of thought – and it is described both as the fundamental basis of the Act of philosophizing, and as a condition to overcome the already existing concepts and installations. The essence and significance of philosophical reflection, as a self-reference of philosophical meanings, and features of

the methodological justification for any research, irrespective of the subject/issue, are analyzed. Shows that the specificity and complexity of the subject matter is that the subject and method of the study are the same. The dialectics of sensual forms of reasoning and reason is traced, the role of each in them in the emergence of self-referent' meanings is revealed. There are the problem of adequate application of the concepts and categorical apparatus and methodological principles in specific research in the focus of author's attention.

Keywords: reflexivity, self-reference of meanings, consciousness, methodological principles.
